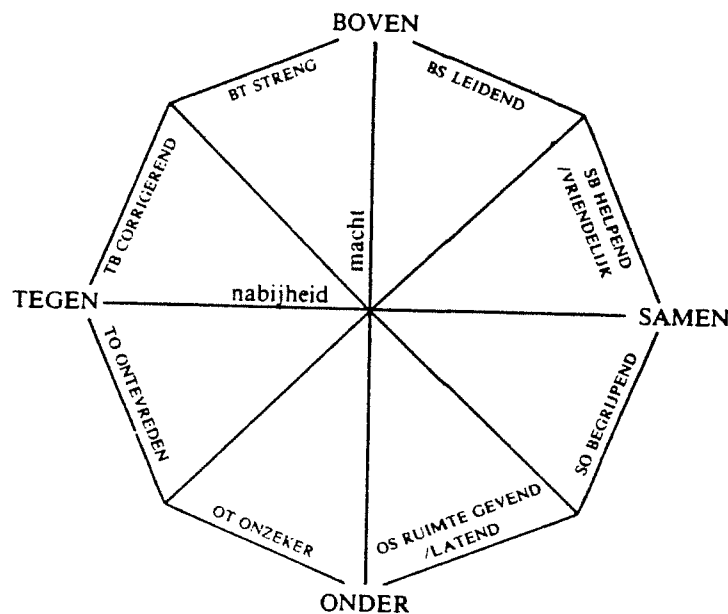

Interpersoonlijk gedrag van docenten in de klas

Onder "interpersoonlijk gedrag van docenten in de klas" verstaan we de wijze waarop docenten in de klas met leerlingen omgaan.

Het model voor interpersoonlijk leraarsgedrag

Om de wijze waarop docenten in de klas met leerlingen omgaan te kunnen beschrijven, hebben we een model ontwikkeld: het model voor interpersoonlijk leraarsgedrag. Dit model bestaat uit 8 sectoren. Deze 8 sectoren van interpersoonlijk gedrag worden geordend met behulp van twee dimensies: een machtsdimensie (Boven-Onder) en een nabijheidsdimensie (Samen-Tegen). In onderstaande Figuur worden de acht gedragssectoren weergegeven met een korte aanduiding van het type gedrag dat bij elke sector hoort.

In Bijlage I en II zijn nadere uitwerkingen van het model opgenomen.

De vragenlijst voor interpersoonlijk leraarsgedrag

Op basis van het model is een vragenlijst ontwikkeld, de vragenlijst voor interpersoonlijk leraarsgedrag. Deze vragenlijst heeft acht schalen, die overeenkomen met de acht sectoren van het model. Met de vragenlijst wordt informatie verkregen over relatief stabiele patronen in het interpersoonlijk gedrag van docenten. Deze vragenlijst kan worden ingevuld door docenten en leerlingen. Als leerlingen van een bepaalde klas over een bepaalde docent de vragenlijst hebben ingevuld, kan voor die klas voor elke sector van het model een gemiddelde score worden berekend. We noemen de acht scores van een klas over een docent te zamen het leerlingenprofiel van de docent in die klas. Ook de vragenlijstgegevens van de docent kunnen in de vorm van een profiel worden weergegeven.

Typen van interpersoonlijk leraarsgedrag

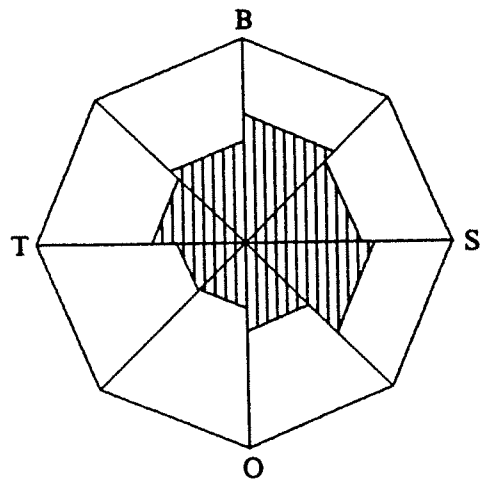
Op basis van gegevens van de profielen die we over heel veel docenten hebben verzameld, hebben we verschillende typen docenten onderscheiden, namelijk:

1. de directieve docent
2. de gezaghebbende docent
3. de tolerant en gezaghebbende docent
4. de tolerante docent
5. de onzeker tolerante docent
6. de onzeker agressieve docent
7. de autoritaire docent
8. de moeizaam dominerende docent

We geven een nadere beschrijving van deze 8 typen. We geven voor elk type het karakteristieke profiel. We doen dat door in het model voor interpersoonlijk leraarsgedrag in elk van de 8 sectoren een gedeelte te arceren. Hoe groter het gearceerde deel, des te sterker het gedrag uit die sector volgens leerlingen of docenten zelf wordt vertoond door een docent. Daarnaast geven we een korte beschrijving van de situatie in de klas. We beschrijven daarbij consequent een mannelijke docent. De beschrijvingen kunnen ook op vrouwelijke docenten van toepassing zijn.

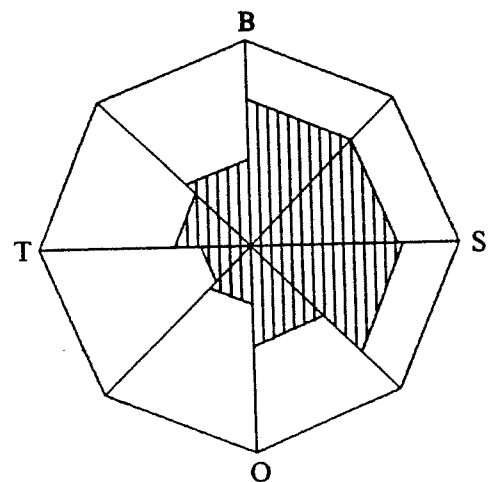
Type 1: directief

Karakteristiek voor directieve docenten is dat de leraar de touwtjes duidelijk in handen heeft. De leraar en de leerlingen zijn over het algemeen taakgericht bezig. Daarbij spelen regels en procedures een belangrijke rol. Wanneer leerlingen zich niet aan de regels houden, worden zij door de leraar tot de orde geroepen. Dit heeft meestal het gewenste effect. Dit betekent niet dat er sprake is van een onvriendelijke sfeer in de lessen. De leraar biedt de leerlingen echter vooral ondersteuning bij het leren. Voor de persoon van de leerling is de aandacht minder groot.

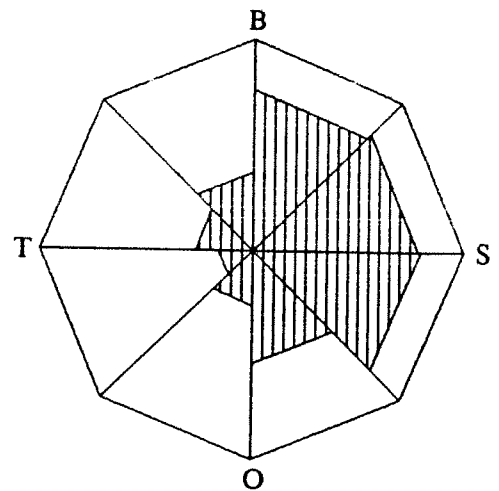
Type 2: gezaghebbend

Kenmerkend voor de lessen van de gezaghebbende leraar is dat er een duidelijke structuur is. Leerlingen hebben een goed beeld van wat er van hen wordt verwacht. Slechts af en toe worden ze door de docent aan regels of procedures herinnerd. Leerlingen worden minder vaak tot de orde geroepen dan bij een directieve docent. Vaak zie je dat de docent enthousiast bezig is de lesstof uit te leggen en dat leerlingen geboeid zitten te luisteren. Er wordt in het algemeen taakgericht gewerkt. De leraar heeft daarbij niet alleen oog voor de prestaties van de leerlingen, maar ook voor hun behoeften en wensen. Hij toont zich meer dan de directieve leraar bij de leerlingen als persoon betrokken. Er is sprake van een gestructureerde, ontspannen sfeer in de lessen.

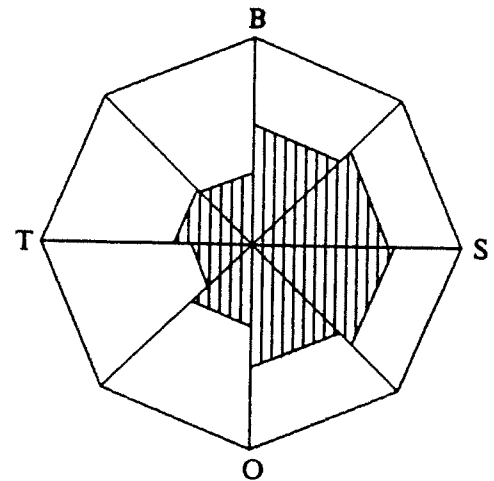
Type 3: tolerant en gezaghebbend

Nog meer dan bij directieve en gezaghebbende docenten wordt door deze docenten begrip getoond voor leerlingen en rekening gehouden met hun behoeften en belangen. Deze docenten combineren het bieden van structuur met het geven van ruimte aan leerlingen. Ze weten een stimulerende omgeving te creëren, waarin aan alle belangen zo goed mogelijk recht wordt gedaan. De docent gebruikt allerlei werkvormen: groepswork, practicum, voordracht, e.d. Er zijn geen ordeproblemen. De docent hoeft het gedrag van de leerlingen niet te corrigeren of de hand te houden aan regels. Ze werken aan hun taak omdat zij het plezierig vinden in de les.

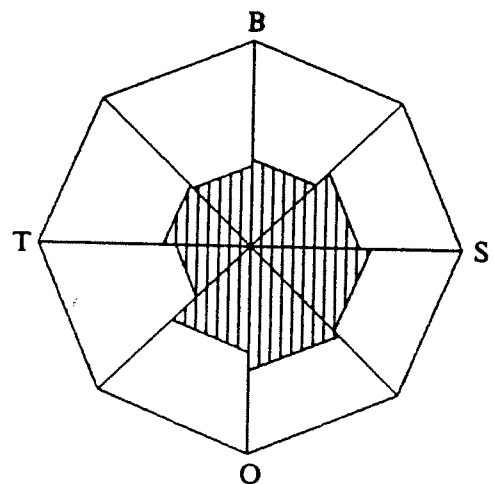
Type 4: tolerant

In vergelijking met de drie voorgaande typen is de mogelijkheid voor inbreng van de leerlingen bij de tolerante docent veel groter. De docent vertoont minder leidend gedrag. Er heerst een vriendelijke sfeer in de klas. De docent besteedt zorg aan leerlingen. Hij houdt rekening met wensen en behoeften van (individuele) leerlingen, geeft hun eigen inbreng en verantwoordelijkheid, probeert rekening te houden met individuele verschillen in tempo en capaciteiten van leerlingen. Deze persoonlijke betrokkenheid motiveert leerlingen. Het tolerante optreden van de leraar geeft ook wel eens aanleiding tot een wat rommelige sfeer.

Type 5: onzeker tolerant

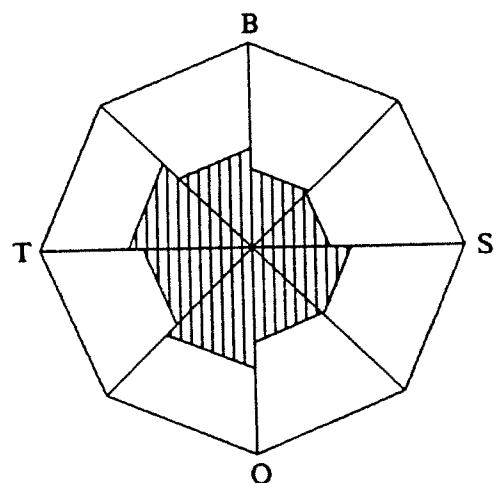
Volgens de leerlingen vertonen onzeker tolerante docenten evenals de tolerante docenten veel ruimtegevend gedrag, echter in combinatie met minder leidend en meer onzeker gedrag. In de klassen van deze docenten is sprake van een tolerante, maar tegelijkertijd wanordelijke situatie. Er is weinig structuur in de lessen en de taak-oriëntatie van de leerlingen is niet erg hoog. De leerlingen zijn actief bezig met allerlei andere zaken dan het onderwerp van de les. Ze werken aan het huiswerk voor andere lessen, zitten te kaarten of een boek te lezen. Slechts een aantal leerlingen, die vaak in de voorste banken zitten omdat ze iets willen leren, geeft aandacht aan wat de docent te vertellen heeft. Deze is vaak druk bezig met het uitleggen van het onderwerp, soms voor de hele klas, soms aan individuele leerlingen. Hij praat vaak hard om het aanwezige

lawaai te overstemmen, en richt daarbij zelden zijn blik tot de klas. Hij staat vaak met zijn gezicht naar het bord of kijkt over de leerlingen heen. De wijze waarop de docent leerlingen tot de orde roept, is weinig overtuigend en heeft dan ook nauwelijks effect. Toch is de docent er op gericht leerlingen te helpen. Steeds weer is hij bereid iets opnieuw aan leerlingen uit te leggen, ook aan leerlingen die het niet snappen, omdat ze niet hebben opgelet. Zelden ook zullen leerlingen bij een dergelijke docent provocerend gedrag vertonen. Zij zijn met hun eigen activiteiten bezig. Er is als het ware een stilzwijgende overeenkomst elkaar met rust te laten. Leerlingen vinden een dergelijke docent vaak wel aardig, maar tegelijkertijd ook 'te goed'.

Type 6: onzeker agressief

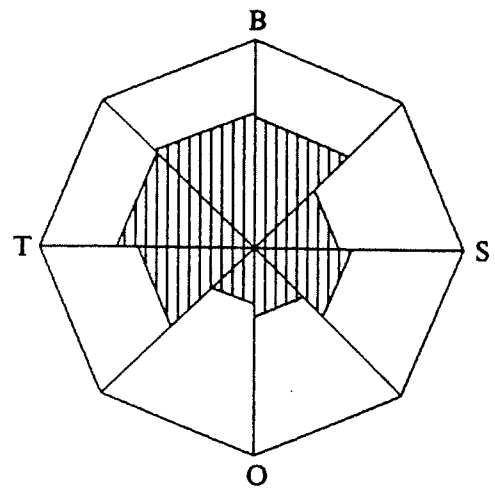
Evenals bij de onzeker tolerante docenten is er bij de onzeker agressieve docenten sprake van veel onzeker gedrag van de docent. Dit onzekere gedrag gaat nu echter gepaard met veel meer ontevreden, corrigerend en streng gedrag. Deze docent valt vaak driftig uit tegen zijn leerlingen, dreigt veel met straf, maar er heerst desondanks (of juist daardoor) chaos in de les. Er is sprake van een situatie waar leraren en leerlingen agressief op elkaar reageren. Docenten en leerlingen zien elkaar als tegenstanders en steken bijna alle energie in het voeren van een onderlinge strijd. Wanneer de docent iets wil uitleggen, grijpen de leerlingen elke gelegenheid aan om de les te verstoren. Het is onmogelijk om geconcentreerd te werken. Leerlingen blijven niet op hun plaats zitten, pakken elkaars spullen weg, lachen en schreeuwen door elkaar. Met dergelijk gedrag proberen ze de docent te provoceren. Deze reageert op dergelijke lesverstoringen in het algemeen heftig en zeker niet consequent. Hij heeft niet goed in de gaten welke leerlingen de werkelijke aanstichters zijn en beschuldigt of bestraft daardoor vaak de verkeerde leerlingen. Mede doordat de docent zo'n onvoorspelbaar en onevenwichtig gedrag vertoont, vinden de leerlingen dat het zijn schuld is dat het zo'n puinhoop is. Wanneer de docent hen bestraft, voelen ze zich dan ook vaak onrechtvaardig behandeld en reageren boos met nog sterker ordeverstoring gedrag. Bij deze leraren hebben agressie en lawaai de neiging te escaleren. De lesstof is naar de laatste plaats

verdreven. De docent steekt al zijn energie in een poging om een ordelijke situatie te creëren. Eerst moeten de leerlingen zich netjes gedragen, pas dan is hij bereid zijn best te doen om de leerlingen een leuke les voor te schotelen.

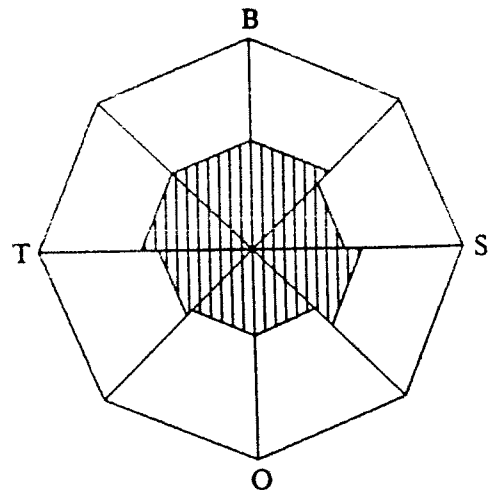
Type 7: autoritair

Voor autoritaire docenten is kenmerkend, dat ontevreden, corrigerend en streng gedrag niet gepaard gaan met onzeker gedrag, zoals bij onzeker agressieve docenten, maar met leidend gedrag. Een dergelijke beeld wordt aangetroffen bij strenge leraren, die gemakkelijk kwaad worden en zuur en ontevreden kunnen reageren. Deze leraren bieden de lesstof zeer gestructureerd en duidelijk aan. De leerlingen doen wat de docent vraagt, maar zijn niet betrokken. De regels waar leerlingen zich aan te houden hebben zijn duidelijk. Er heerst (kadaver)discipline. De leerlingen lijken enigszins bang voor de docent en dat is voorstelbaar. Deze docenten kunnen erg kwaad reageren op kleine ordeverstoringen of kleine fouten van leerlingen. Ze maken regelmatig sarcastische en kleinerende opmerkingen tegenover leerlingen. Ze zijn ook streng bij het beoordelen. Leerlingen hebben snel een onvoldoende te pakken en beginnen dan ook met angst en beven aan een proefwerk. De sfeer in de klas is niet erg vriendelijk. Er wordt veel nadruk gelegd op prestaties en competitie. Eigen initiatieven van leerlingen krijgen bij deze docenten weinig kans. Het grootste deel van de les is de docent bezig met het uitleggen van de lesstof en kun je een speld horen vallen. Behalve luisteren naar de docent, mogen de leerlingen af en toe individueel aan een opdracht werken. Zij hebben daarbij echter weinig steun van de docent te verwachten. De afstand tussen leerlingen en docent is groot, zowel op het persoonlijke vlak als vakinhoudelijk. Volgens deze docenten leren leerlingen zo ook het meest, namelijk wanneer alleen de docent bepaalt wat er gebeurt en wanneer de leerlingen door de docent de lesinhoud gepresenteerd krijgen (en niet via allerlei "moderne" methoden).

Type 8: moeizaam dominerend

Bij moeizaam dominerende docenten vertonen situaties in dezelfde klas een wisselend beeld. In sommige lessen neigt de sfeer naar de agressieve wanorde van de onzeker agressieve docent, in andere lessen naar de gemoedelijke wanorde van de onzeker tolerante docent. De docent spant zich in om de orde te handhaven en in tegenstelling tot de onzeker agressieve en onzeker tolerante docent slaagt hij daar regelmatig in. Het kost hem echter wel veel moeite om een redelijke sfeer te handhaven. De leerlingen worden vaak tot de orde geroepen en de ene keer heeft dat meer positief effect dan de andere keer. De docent blinkt ook niet uit in het helpen van leerlingen bij het verwerken van de leerstof. In het algemeen heeft een zakelijke sfeer de overhand. De docent is met name op het vak gericht. De behandeling van de lesstof verloopt vrij routinematig. Er gebeuren in dit opzicht weinig onverwachte of enthousiasmerende dingen. De docent behandelt de lesstof veelal saai en klassikaal. Het lijkt alsof het voor de leraar een zware opdracht is om zijn werk te doen. Hij maakt soms een uitgebluste indruk.

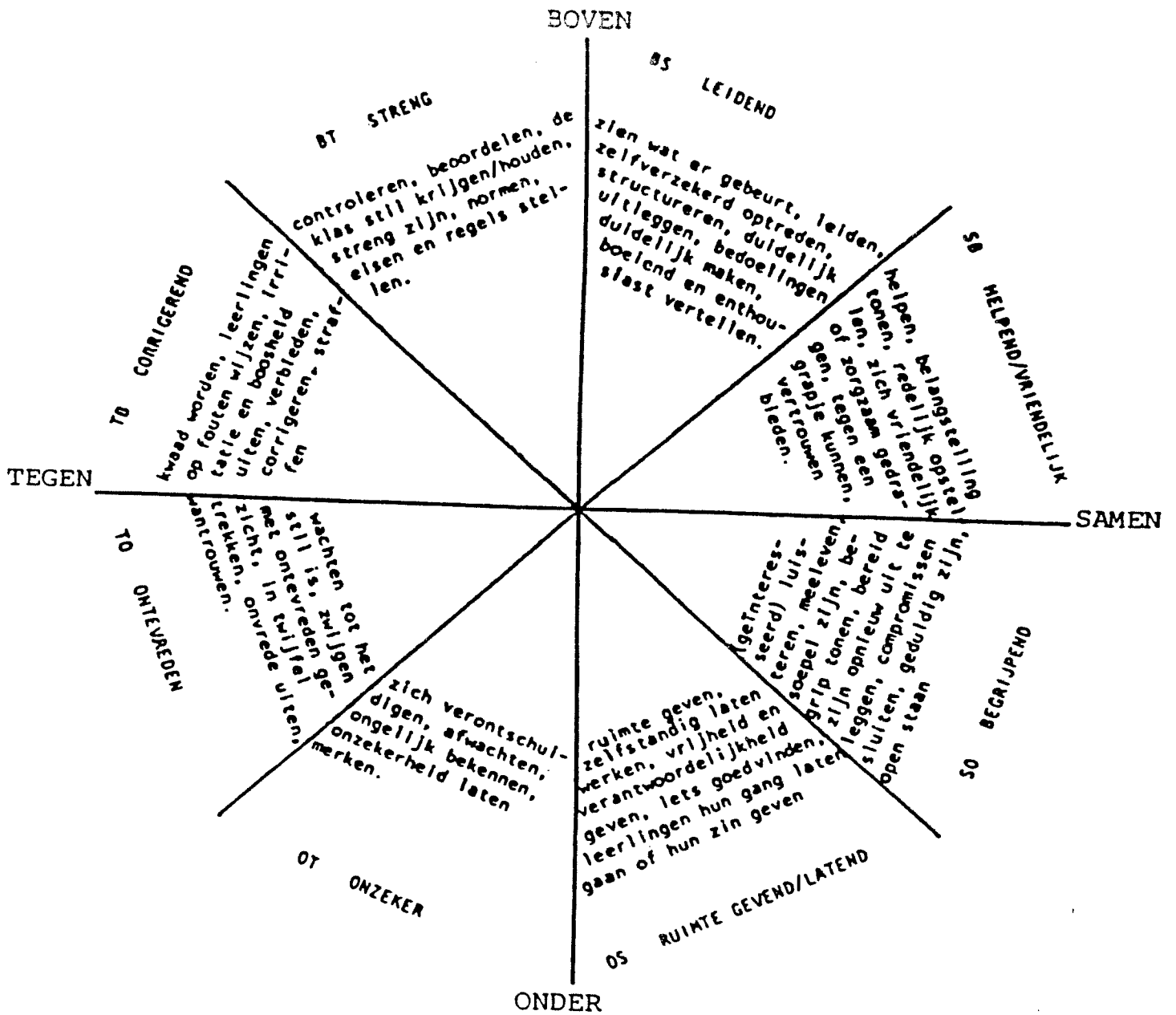

Het onderzoek naar het interpersoonlijke gedrag van docenten in de klas wordt uitgevoerd door een groep van onderzoekers. De onderzoeksgroep bestaat uit de volgende personen:

Prof. Dr. H.P. Hooymayers
Prof. Dr. Th. Wubbels
Dr. H.A. Créton
Dr. J.M.G. Brekelmans
Drs. J. van Tartwijk
Drs. R. Houwen

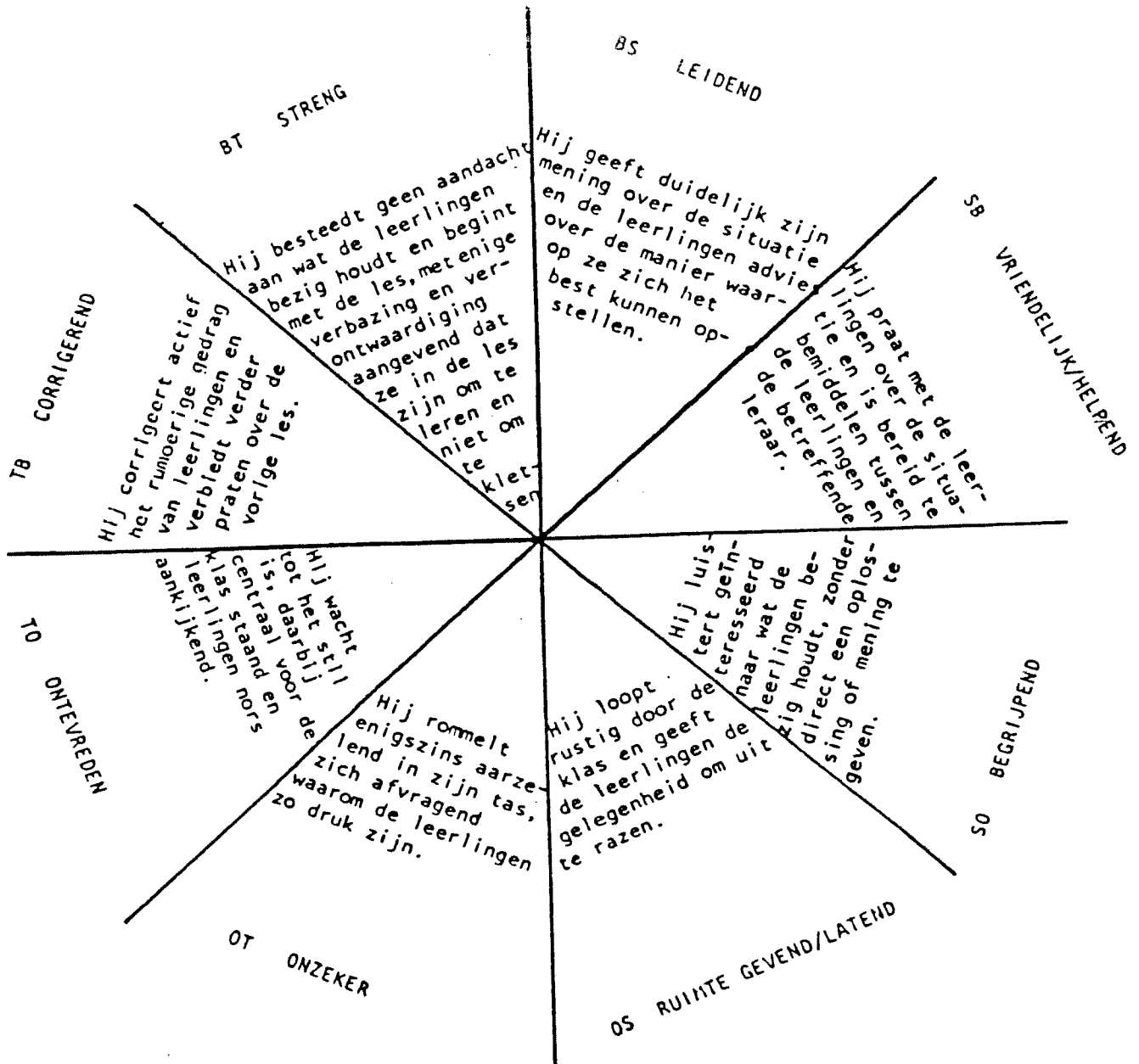
adres:
IVLOS
Heidelberglaan 8
3584 CC Utrecht
tel. 030-534414/532105

Het model voor interpersoonlijk leraarsgedrag

voorbeelden van gedragingen behorende bij de 8 sectoren van het model

Bijlage II

Het model voor interpersoonlijk leraarsgedrag

hoe de leraar kan reageren als leerlingen zeer geëmotioneerd de klas binnenkomen omdat ze het vorige uur allemaal strafwerk hebben gekregen